

Procesy zpracování textu

Typologie čtenářských procesů, nově vypracovaná pro šetření PISA 2018, vyčleňuje proces plynulého čtení jako specifickou dovednost, která se liší od ostatních procesů spojených s porozuměním čtenému textu.

Plynulé čtení

Plynulé čtení můžeme definovat jako schopnost jedince číst slova a ucelené úseky textu snadno a přesně, správně je frázovat a automaticky je zpracovávat s cílem porozumět celkovému významu textu (např. Kuhn & Stahl, 2003). Řada empirických studií prokázala vztah mezi snadným či plynulým čtením a porozuměním čtenému textu (Chard, Pikulski, & McDonagh, 2006; Jenkins et al., 2003b; Kuhn, Schwanenflugel, & Meisinger, 2010; Wagner et al., 2010; Wayman et al., 2007; Woodcock, McGrew, & Mather, 2001). Tento vztah se vysvětluje tím, že plynulé čtení je známkou dobrého ovládnutí základních čtenářských dovedností, jako je dekodování a rozpoznávání slov, a pochopení syntaktické struktury textu. Čtenář, který čte plynule, nemusí zatěžovat svoji pozornost a paměť dekodováním jednotlivých slov, ale má svoji mentální kapacitu uvolněnou pro složitější procesy porozumění. Naproti tomu nedostatečná plynulost čtení odvrací pozornost a paměť k jednodušším procesům zpracování textu, což se projeví slabším výkonem v porozumění (např. Cain & Oakhill, 2007; Perfetti, Marron, & Foltz, 1996). S vědomím silné souvislosti mezi plynulostí a porozuměním doporučil americký Národní panel pro čtení (National Reading Panel, 2000) podporovat plynulé čtení, aby se zvýšila schopnost žáků porozumět textu.

Vyhledávání informací

Zdatný čtenář přečte text hned napoprvé natolik pečlivě, aby pochopil hlavní myšlenky a dokázal uvažovat o textu jako celku. V běžném životě však čtenáři často čtou texty, aby v nich našli určité informace, a zbytkem textu se zabývají mnohem méně nebo vůbec (White et al., 2010). Vyhledávání informací je také nezbytnou součástí práce s digitálními informačními systémy, například s vyhledávací nebo webovými stránkami (Brand-Gruwel, Wopereis, Vermetten, 2005; Leu et al., 2013). Koncepční rámec šetření PISA 2018 rozlišuje dva procesy vyhledávání informací: v jednom textu a v souboru textů. Když má čtenář k dispozici větší počet textů, musí z nich dokázat vybrat ten, který bude nejspíše obsahovat hledanou informaci. Tato dovednost nabývá na významu s rostoucí dostupností textů na internetu.

Vyhledávání informací v textu. Hledání informací v tabulkách, kapitolách nebo celých knihách je považováno za specifickou dovednost (Dreher & Guthrie, 1990; Moore, 1995; Rouet & Coutelet, 2008). Způsob vyhledávání informací vychází z čtenářova záměru, z jeho znalosti prostředků organizace textu a z jeho schopnosti posoudit vhodnost textu. Schopnost nalézt informaci se zakládá na čtenářově představě o tom, jakou informaci potřebuje, a na jeho schopnosti odvrátit svou pozornost od nepodstatných částí textu (McCrudden & Schraw, 2007). To vyžaduje schopnost měnit rychlost čtení, hloubku zpracování textu a rozhodování, zda určitou informaci zohlednit nebo pominout (Duggan & Payne, 2009). K získání potřebné informace je někdy zapotřebí zběžně prohlédnout (*skim*) velké množství textu. V testu PISA 2018 se otázky na vyhledávání informací v textu vztahují vždy pouze k jednomu textu a často vyžadují jeho tzv. „skenování“ (*scanning*), kdy oči putují textem, aby našly konkrétní informaci. Ta bývá tvořena jedním či několika slovy, slovními spojeními nebo číselnými hodnotami. Vyhledávání informací v textu vyžaduje porozumění, které nepřesahuje úroveň jednotlivých vět. K identifikaci potřebných informací stačí doslovné nebo téměř doslovné přiřazení slov či vět z otázky k odpovídajícím slovům či větám z textu.